

nomen dat cijfer niet mag overtreffen. Overigens moge de ondergeteekende ter zake nog verwijzen naar de schriftelijke gedachtenwisseling over de ontwerpen van wet der Nederlandsch-Indische leening 1921 en der Nederlandsch-Indische dollarleening 1922 (Gedrukte Stukken, Zitting 1920—1921, 482, n°. 8, bladzijde 4/5, ad artikel 2, en Zitting 1921—1922, 378, n°. 5, bladzijde 4).

De noodzakelijkheid, om ook voor hier te lande (en in Indië) uitgegeven schuldbewijzen van Nederlandsch-Indische leeningen vrijstelling te verleenen van belastingen, als in het voorgestelde nieuwe artikel 5bis bedoeld, is tot dusver niet gebleken.

Op het voetspoor van de overeenkomstige bepalingen in artikel 5 der Nederlandsch-Indische dollarleeningwet 1922 (Staatsblad 1921, n°. 1455) en van artikel 4 der Leeningwet 1922 (Staatsblad n°. 64) is de mogelijkheid van zoodanigen belastingvrijdom in voornoemd nieuw artikel mitsdien beperkt tot schuldbewijzen, welke in het buitenland te gelde worden gemaakt. De ervaring heeft uitgewezen, dat deze, door andere leden verdedigde, bepaling een onmisbaar vereischte uitmaakt voor het welslagen van buitenslands te plaatsen leeningen.

De Minister van Koloniën,

DE GRAAFF.

VOORLOOPIG VERSLAG VAN DE COMMISSIE VAN RAPPORTEURS over de ontwerpen van wet tot verandering in het Iste, IIde, IIIde, IVde, Vde, VIIde, VIIIste, IXde en Xide hoofdstuk en in de Additionnele Artikelen der Grondwet. (212)

Het afdelingsonderzoek van deze wetsontwerpen heeft de navolgende uitkomsten gehad.

Algemeene beschouwingen.

Eenige leden meenden, dat het te betreuren zou zijn, indien de gewoonte post vatte, om de wegens eene Grondwetsherziening noodig geworden verkiezingen van nieuwe Staten-Generaal met de algemeene periodieke verkiezingen te laten samenvallen. Men achtte dit in strijd met den geest der Grondwet en niet in het belang van een gezond partijleven. Immers wanneer dit samenvallen plaats vindt, zooals thans het geval is geweest, dan wordt aan die herziening niet de aandacht geschonken, welke de wijziging van de hoogste der Staatswetten eischt, daar zij in den strijd over de politieke vragen van den dag geheel op den achtergrond wordt gedrongen.

Sommige leden, die dit gevoelen deelden, meenden, dat de Regeering in deze op grond van zuinigheidsmotieven had gehandeld. Zij spraken voorts den wensch uit, dat er in de toekomst niet te spoedig weer wijzigingen in de Grondwet zouden worden voorgesteld.

Eén lid was van oordeel, dat Grondwetsherzieningen niet moeilijk behoorden gemaakt te worden en had daarom gaarne ook de artikelen betreffende de wijze van herziening veranderd gezien. Dit lid achtte aanbevelenswaardig het tegenwoordige Fransche stelsel, dat voor herziening eene meerderheid eischt van twee derden, echter zonder Kamerontbinding en referendum.

Ontwerp van wet tot verandering in het Iste hoofdstuk.

§ 1. *Artikel 1.* Enkele leden waren van gevoelen, dat men het woord „kolonie” niet had moeten laten vervallen. Volksplantingen als de West, waar de meerderheid der bevolking Europeesch is en in ontwikkeling ongeveer aan ons volk gelijk, kunnen desnoods als overzeesche provincies worden behandeld. Maar tropische gewesten, als Oost-Indië, waar een klein aantal Europeanen staat tegenover eene overgrootte massa Aziaten, zijn voorsnog niet vatbaar om door een eigen parlement te worden vertegenwoordigd en kunnen daarom niet gelijkgesteld worden met het Moederland.

Andere leden achtten de wijziging op zichzelf niet van groote beteekenis, doch keurden haar niet af. Het woord „kolonie” is voor Oost-Indië minder juist en wekt in sommige kringen wrevel. Er is niets tegen om het te doen verdwijnen uit de Grondwet.

Ontwerp van wet tot verandering in het IIde hoofdstuk.

§ 3. *Artikel 14.* Het werd door eenige leden betreurd, dat de Regeering heeft nagelaten in dit artikel de bepaling op te nemen, dat de rechte linie steeds gaat vóór de zijlijn. Zooals de erfopvolging thans geregeld wordt, komt eene achterklein- dochter (derde graad) en zelfs een achterkleinzoon, voor zoover die niet van man op man uit het Koninklijk Huis is voortgekomen, achter te staan bij de zuster en de kinderen eener zuster. Het gevolg hiervan kan zijn, dat iemand, die nationaal is opgevoed (bijv. de dochter van een kleinzoon des Konings) voorbijgegaan wordt door een prins of prinses, die geheel vreemd is aan ons land.

§ 5. *Artikel 16.* Een lid erkende niet het recht van den Vorst om van den troon afstand te doen. De troon is niet meer een soort eigendom, dat men kan abandonneeren. Regeerrecht is regeerplicht. Wil men echter toch den Vorst vrijlaten heen te gaan, dan moet het tijdstip der abdicatie, evenals de vorm, waarin zij zal geschieden, worden bepaald in overleg met de Staten-Generaal. Ook kon dit lid zich niet vereenigen met de uitsluiting van den troon van de kinderen na den troonsafstand geboren. Dit kunnen immers echte Oranjes zijn, en waarom zoude een vreemd Vorstenhuis dan voorgaan? Afstand van den troon staat niet gelijk met overlijden. En een Vorst, die geabdiceerd heeft, kan daarna nog zeer goed kinderen verwekken, die niet genegeerd kunnen worden.

§ 9. *Artikel 21.* Een lid had bezwaar tegen dit artikel, waarbij eventueele Koningskeuze imperatief wordt voorgeschreven.

§§ 12—16. *Artikelen 24—30.* Vooropstellende, dat men thans economisch nog in veel slechteren toestand verkeert dan tijdens de indiening van het ontwerp, maakten eenige leden bezwaar tegen de voorgestelde verhoogingen van het inkomen der Kroon. Volgens sommige dier leden was de gegeven toelichting van zoodanigen aard, dat de noodzakelijkheid der verhooging niet kon worden beoordeeld, te meer, daar de inkomsten van het Kroondomein geheim bleven. Mocht die noodzakelijkheid hare oorzaak vinden in hoogere representatiekosten, dan zoude men er de voorkeur aan geven, dat die kosten op de Staatsbegroting werden gebracht. En indien de tegenwoordige waardevermindering van het geld verhooging van het inkomen noodig maakte, had het aanbeveling verdiend, tijdelijk eene voorziening bij de wet te treffen en deze niet definitief in de Grondwet vast te leggen.

Ook naar het oordeel van anderen stond de noodzakelijkheid dezer verhooging geenszins vast, daar de reden, door den Minister genoemd, namelijk de dure tijden, voor een groot gedeelte niet meer bestond.

In verband met deze bezwaren behielden eenige leden zich hunne goedkeurende stem ten aanzien van de voorgestelde regeling voor.

Veel andere leden konden de voorgestelde verhooging goed-

keuren en achtten haar noodzakelijk met het oog op den staat, dien de Kroon heeft te voeren. Zij waren er van overtuigd, dat het inkomen van de Kroon, zooals het thans is, absoluut onvoldoende is. Het werd wel betreurd, dat dit vraagstuk aan de orde was gekomen juist in een tijd, waarin bezuiniging noodig is, maar naar hunne meening had eene verhooging dezer inkomsten dan ook reeds veel eerder behooren te geschieden, terwijl, wat betreft het vastleggen van het inkomen der Kroon in de Grondwet, dit eene materie is, welke uit den aard der zaak in die Staatswet behoort geregeld te zijn.

Een lid betreurde het, dat niet een inkomen wordt toegezegd aan den Prins-gemaal.

§ 22. *Artikelen 43 en 52.* In de toelichting van het eerst ingediend ontwerp wordt slechts medegedeeld, dat de woorden „des Rijks” bij vergissing vroeger zijn gehandhaafd. Daar deze vergissing, naar men meent, reeds van de herziening van 1887 dagteekent, ware eenige nadere toelichting thans niet overbodig geweest.

§ 25. *Artikel 59.* De in dit artikel aangebrachte verandering omtrent het buitenlandsch beleid werd door een lid niet beschouwd als eene verbetering.

III. Ontwerp van wet tot verandering in het IIIde hoofdstuk.

§ 1. *Artikel 80.* Sommige leden bleven hunne bezwaren tegen het opnemen van het vrouwenkiesrecht handhaven; eenigen hunner, omdat zij den tijd nog niet gekomen achten om de genomen proef als voldoende geslaagd te beschouwen, anderen, omdat zij principieele bezwaren tegen vrouwenkiesrecht koesteren en dus geen vastlegging daarvan in de Grondwet wenschen, terwijl zij vreezen, dat de politiek de vrouwen van hare huiselijke bezigheden en van het gezinsleven zal vervreemden. Hiertegen werd aangevoerd, dat het vervullen van het kiesrecht in geen deele aanleiding behoeft te zijn tot mindere huishoudelijkheid.

§ 8. *Artikel 82.* § 6. *Artikel 91.* Onderscheidene leden hadden op verschillende gronden nog steeds bezwaar tegen de invoering der verkiezing van de leden der Eerste Kamer op den grondslag van evenredige vertegenwoordiging. De ervaring met dit stelsel opgedaan is, naar hun inzien, zoo ongunstig, dat er geen aanleiding bestaat om de toepassing ervan uit te breiden tot dezen tak der volksvertegenwoordiging; tegen de ook bij de laatste verkiezingen gebleken nadeelen staan niet genoegzame voordeelen. Men herhaalde de vroeger geuite meening, dat bij deze wijze van verkiezing de Eerste Kamer van karakter gaat veranderen en eene verkleinde, minder goede uitgave van de Tweede Kamer dreigt te worden. Bovendien zal de band tusschen de provinciën en de leden der Kamer verloren gaan of althans verslappen, en dit werd door velen als een groot bezwaar tegen de nieuwe regeling beschouwd. Eveneens werd het gebonden zijn bij tusschentijdsche verkiezingen aan den persoon, die door de ranglijst wordt aangewezen, bedenkelijk geacht.

Anderen maakten de opmerking, dat het niet wenschelijk kon zijn, dat belangrijke wettelijke regelingen tot stand worden gebracht op de wijze als dit nu met de regeling van de verkiezing van de Eerste-Kamerleden het geval zal zijn.

De Grondwet zal voorschrijven, dat de leden der Eerste Kamer zullen worden gekozen door de leden der Provinciale Staten, op den grondslag van evenredige vertegenwoordiging, met aftreding van de helft om de drie jaren. Het zal ongetwijfeld zeer bezwaarlijk zijn om eene regeling te treffen, die aan deze bepalingen voldoet en die niet tot groote teleurstelling leidt; doch staan deze voorschriften eenmaal in de Grondwet, dan zal men niet geheel vrij meer zijn ten opzichte van de ontworpen regeling. Men zal haar, ook al bevredigt zij weinig, wel moeten aanvaarden, tenzij men eene betere oplossing van de moeilijkheden weet. Het treffen van eene zoo belangrijke

regeling in twee instanties is, naar hun oordeel, dan ook allermint gewenscht. Het is in het algemeen weinig aanbevelenswaardig om de eigenlijke moeilijkheden te verschuiven en de grondslagen vast te leggen zonder dat men zich van deze moeilijkheden voldoende rekenschap heeft kunnen geven; om een beginsel voor te schrijven, zonder dat men vooraf de zekerheid heeft, dat het door te voeren is. Men zal nu komen te staan voor een hoogst moeilijk op te lossen vraagstuk, evenals indertijd het geval was ten opzichte van het bepalen van kenteekenen van welvaart en geschiktheid voor de kiezers. Die kenteekenen bleken eigenlijk niet te vinden en werden toen kunstmatig in het leven geroepen, omdat de Grondwet nu eenmaal den eisch stelde, dat zij er moesten zijn. Ook thans is het min of meer een sprong in het duister.

Tegen een en ander werd aangevoerd, dat de uitslag der laatste verkiezingen toch wel duidelijk heeft bewezen, dat het thans vigeerende stelsel voor de verkiezing der Eerste Kamerleden ondeugdelijk is en de tegenwoordige toestand zeker verkeerd is te noemen. Niemand zal beweren, dat de tegenwoordige samenstelling der Eerste Kamer ook maar een flauw beeld geeft van de bestaande stroomingen op politiek gebied, hetgeen toch het geval behoorde te zijn. Een systeem van evenredige vertegenwoordiging, mits goed ingericht, kan zeker leiden tot eene juistere verdeling der zetels. De leden hier aan het woord achten dan ook verkiezing op den grondslag van evenredige vertegenwoordiging geheel redelijk en rechtvaardig, mits het Provinciaal verband niet wordt losgelaten. Algemeen was de wensch, dat eene zoodanige regeling zal worden ontworpen, dat de band tusschen de afgevaardigden der Eerste Kamer en de verschillende deelen des lands bewaard zal blijven.

Naar aanleiding van hetgeen werd aangevoerd omtrent de wijze waarop de hervorming van het kiesstelsel zal tot stand komen, namelijk het vastleggen in de Grondwet van eenige hoofdpunten, zonder dat eene uitgewerkte regeling daarnaast ligt, werd opgemerkt, dat deze methode aanvankelijk niet in de bedoeling der Regeering lag, doch een gevolg is van den loop, dien de behandeling van dit wetsontwerp heeft genomen.

Uitdrukkelijk wenschten eenige leden zich de vrijheid voor te behouden om aan de in uitzicht gestelde regeling hunne goedkeurende stem al dan niet te schenken.

§ 5. *Artikel 89.* De schadeloosstelling en de daarmede verband houdende pensioenregeling van de leden der Tweede Kamer vormden het onderwerp van eene uitvoerige bespreking.

Verscheidene leden konden zich niet vereenigen met de voorgestelde verhooging. Zij betreurden het, dat onder de tegenwoordige tijdsomstandigheden die schadeloosstelling, nog kort geleden van f2000 op f3000 gebracht, weder zal worden verhoogd.

Het voornemen daartoe kwam op en het aanvankelijk besluit om die verhoogingen in de Grondwet vast te leggen, werd, zoo merkten deze leden op, genomen in een tijd, toen loonsverhoogingen alom aan de orde van den dag en door de tijdsomstandigheden gemotiveerd waren. Thans, nu de ongunstige stand der financiën allerwegen tot bezuiniging noopt, moeten verhoogingen als de hier bedoelde vermeden worden, met het oog op den eisch tot bezuiniging in het algemeen, maar ook om het voorbeeld tegenover ambtenaren, ten aanzien van wie wellicht eerlang de vraag omtrent salarisvermindering moet worden overwogen. Vermindering van bezoldiging en loon toch zal noodzakelijk moeten volgen, niet omdat traktementen en loonen alle te hoog zouden zijn, maar omdat het geld om te betalen er beslist niet meer is. Het zal, vooral ook moreel, in den lande een zeer slechten indruk maken, dat nu juist de schadeloosstelling zal worden verhoogd.

Zonder eene schadeloosstelling van f 5000 onredelijk te noemen, vooral niet wanneer men op het standpunt staat, dat leden der Tweede Kamer geene andere betrekkingen kunnen waarnemen, meent men bovendien, dat voor deze verhoogingen minder aanleiding bestaat dan eenige maanden geleden. Er heeft eene belangrijke daling in de prijzen van verschillende levens-

Voorloopig Verslag over wetsontwerp n°. 212. — Endverslag over wetsontwerp n°. 212.

behoefden plaats gegrepen, zoodanig zelfs, dat de indexcijfers van heden belangrijk lager zijn dan in 1917, toen de schadeloosstelling der Kamerleden op f 8000 gesteld werd, en niet hooger dan in 1915. Men kan dus hier van nieuwe omstandigheden spreken, welke het vormen van een oordeel motiveeren, afwijkend van dat hetwelk tot het aannemen van het onderwerpelijk hoofdstuk bij de eerste behandeling leidde. Alleen de bijzondere toelage aan den Voorzitter, waarvoor andere gronden gelden, kon in het oog dezer leden gemotiveerd worden geacht.

Een enkel lid achtte eene toelage van 3000 gulden voldoende en zelfs rijkdom voor iemand, die als arbeider in zijn vak 80 tot 40 gulden wekelijks verdient.

Verder bestond er bij velen bezwaar tegen, dat dit verhoogde bedrag in de Grondwet zal worden vastgelegd, zoodat, als de prijzen blijvend gaan dalen, verandering zeer moeilijk is. Men vreest, dat op die wijze het Kamerlidmaatschap voor velen wel zeer aantrekkelijk zal worden en dus het gevaar wordt vergroot van de vorming van eene klasse van personen, die in dit ambt hun levensbestemming vinden, van beroepspolitici.

Door anderen werd er op gewezen, dat deze verhooging wel zeer noodig is. Het lidmaatschap der Tweede Kamer vordert hoe langer zoo meer den geheelen mensch en de schadeloosstelling behoort daarmede in overeenstemming te zijn.

Wat speciaal het beroep op de indexcijfers betreft, moest in het oog worden gehouden, dat daarin noch van huishuren, noch van belastingen gewag wordt gemaakt, terwijl juist deze factoren de noodzakelijke uitgaven zoo sterk omhoog hebben gebracht en ook thans nog hoog houden. De kiezers moeten elken geschikten Nederlander hunner keuze kunnen afvaardigen. De leden hier aan het woord oordeelden dan ook de verhooging tot 5000 gulden, mede in verband met de kosten van levensonderhoud in Den Haag, een gebiedende eisch.

Zonder dat de belangrijkheid van het Kamerlidmaatschap werd ontkend, werd hiertegen opgemerkt, dat de practijk leert, dat toch wel belangrijke betrekkingen met dit lidmaatschap kunnen worden vereenigd. En dit werd niet een nadeel, doch een voordeel geacht. Deze leden aanvaardden geenszins de zienswijze, dat een lid van de Tweede Kamer geen andere betrekking kan waarnemen; het scheen hun allerminst gewenscht, dat Kamerleden hunne werkzaamheid te midden van het volksleven prijsgeven en zich daardoor min of meer buiten dat leven stellen.

Eenige leden verklaarden geen bezwaar te hebben tegen de verhooging op zichzelf, maar wel tegen het waarnemen van sommige andere betrekkingen met het Kamerlidmaatschap. Zoo oordeelden zij het onvereinigbaar, dat een lid der Kamer tevens burgemeester van eene groote gemeente of lid van het college van Gedeputeerde Staten was, hetgeen van andere zijde geen bezwaar werd genoemd, daar de kiezers hadden uit te maken, of zij dit wenschelijk achtten.

Onderscheidene leden, die geenszins de verhooging der schadeloosstelling toejuichten, waren van gevoelen, dat men in dit stadium zich niet meer moest verzetten tegen de verhooging, nu de Tweede Kamer daartoe ten tweeden male met overgrote meerderheid besloten had.

In dit verband werd door één lid de hoop uitgesproken, dat de leden der Tweede Kamer in de schatkist terug zullen storten het gedeelte hunner verhoogde schadeloosstelling, dat geacht kan worden niet meer in overeenstemming te zijn met den precainen toestand van 's lands financiën.

Door vele leden werd betoogd, dat, nu de schadeloosstelling der Tweede-Kamerleden behoorlijk zal worden geregeld, zeer moet worden toegejuicht het kenbaar gemaakt voornemen der Regeering om de regeling van de geldelijke positie der Kamerleden, die als ambtenaar op wachtgeld gesteld zijn, te herzien. Te dien opzichte bestaan toestanden, die op misstanden gelijken. Als voorbeeld noemde men de verhooging van het wachtgeld als gevolg van promotie of in verband met eene periodieke traktementsregeling gedurende het Kamerlidmaatschap. Men zoude het op prijs stellen, als de Regeering eenige bepaalde toezeggingen

en eenige duidelijke mededeelingen omtrent de door haar voorgenomen herziening der wachtgeldregeling voor Kamerleden zou willen doen.

Door één lid werd het door den Minister van Binnenlandsche Zaken gegeven ontkennend antwoord op de vraag of het verhoogd pensioen van f 100 op f 150 ook voor oud-Kamerleden geldt, onjuist en onbillijk geacht.

§ 11. *Artikel 124.* Door velen werd de vrees uitgesproken, dat het zeer moeilijk zoude blijken begrotingen voor meer dan één jaar op te maken. Tal van suppletoire begrotingen zullen onvermijdelijk noodig zijn, als van de thans voorgestelde mogelijkheid wordt gebruik gemaakt.

Anderen meenden, dat, zooals dit ook in eenige andere landen geschiedt, eene begroting voor twee jaren zeer goed zal zijn samen te stellen. Het zeer groote voordeel, dat daarmede zeer veel tijd zal worden gewonnen, vooral wat de behandeling in de Staten-Generaal betreft, dient niet uit het oog te worden verloren.

De overige wetsontwerpen gaven niet tot gedachtenwisseling aanleiding.

Aldus vastgesteld den 6den November 1922.

HAFFMANS.

ARNTZ.

HEERKENS THIJSSSEN.

IDENBURG.

VAN BASTEN BATENBURG.

EINDVERSLAG VAN DE COMMISSIE VAN RAPPORTEURS

over de ontwerpen van wet tot verandering in het Iste, IIde, IIIde, IVde, Vde, VIde, VIIde, VIIIste, IXde en Xide hoofdstuk en in de Additionele Artikelen der Grondwet.

(212)

Nadat het Voorloopig Verslag der Commissie aan de Regeering was medegedeeld, is van haar ontvangen de navolgende

MEMORIE VAN ANTWOORD.

Algemeene beschouwingen.

Toegegeven zij, dat een samenvallen van de ontbinding krachtens art. 195 der Grondwet met de algemeene verkiezingen, de aandacht van de gewichtige vragen welke de Grondwetsherziening oproept, kan afleiden. Daartegenover staat echter, dat de continuïteit van vertegenwoordigende lichamen zoo min mogelijk dient te worden verbroken, terwijl ook de moeite en de kosten aan algemeene verkiezingen verbonden, niet licht te hoog kunnen aangeslagen worden. De omstandigheid, dat de weegschaal ten voordeele van de laatste beweegredenen oversloeg, behoeft allerminst als precedent te gelden om bij volgende herzieningen in denzelfden geest te handelen. Daartoe zal trouwens lang niet altijd gelegenheid bestaan.